

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Solijonova Iroda

Farg`ona davlat universiteti, magistri

MORFOLOGIK KOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH YO`LLARI

Anotatsiya

Mazkur maqolada til va nutq tushunchalari, o`quvchilarda lingvistik kompetensiyani shakllantirish usullari va umumiy o`rta ta`lim maktablarida ona tili darslarida kompetensiya, morfologiya, morfologik kompetensiyadan foydalanish bo`yicha namunalar berilgan.

Kalit so'zlar: Nutq, til, lingvistik kompetensiya, kompetensiya, morfologiya, morfologik kompetensiya.

Til - bu insoniyatni millat sifatida shakllanishi va bardavomligini ta'minlovchi mo'jizasi, shaxs sifatida shakllanishi va ma'naviy rivojlanishining zaruriy vositasidir. Tilshunos olim E.Begmatov "Til bu insonning butun borlig'i - moddiy turmushi, madaniy - ma'naviy hayoti, etnik va ruhiy holati, aqlu tafakkuri, estetik olami, o'tmishi, buguni va istiqbolini gavalantiradigan musaffo oynadir" [1], - deya ta'rifladi, professor N.Mahmudov "Inson tili benihoya murakkab, benihoya ko'p tomonlama, benihoya o'ziga xos muhtasham va muntazam hodisadirki, uning barcha jihatlarini yaxlitligicha va birdaniga tasavvur qilishga ko'pda inson aqli ojizlik qiladi" [2], - deb tilning faqat aloqa-aralashuv vositasi bo'lmasdan, xalq va millat ma'naviy mulkining xazinasi ham ekanligi, uning naqadar ko'p qirrali, mo'jizakor, nodir ne'mat ekanligini e'tirof etadi. Har qanday milliy til kabi o'zbek tili ham o'zbek xalqini birlashtiruvchi, uning milliy ruhini ifodalovchi vositadir.

Umumta'lim maktablarida ona tili fanini o'qitishning asosiy vazifalaridan biri ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda o`quvchilarda lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishdan iborat.

O'quvchilarda lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish uchun katta imkoniyatlar ona tilining grammatikasini o'qitishni o'z ichiga oladi, bu o'quvchilarning umumiy bilim olishiga yordam beradi, ularni asosiy qoidalar bilan tanishtiradi, o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi.

Ta'lim faoliyatini tashkil qilish va amalga oshirish jarayoni bilimni uzatish, uni qabul qilish, anglash, esda saqlash, va amalda qo'llay olishni nazarda tutadi [3]. Bugungi kunda ta'limning barcha bosqichlarida yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish, ulardan samarali va oqilona foydalanish va yuqori samaradorlikka erishishga alohida ahamiyat berilmoqda. Pedagogik texnologiyalarni qo'llab dars o'tish o'quvchilarda ilmiy- nazariy bilimlarni mustaqil egallash, bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish va shu asosida o'quvchilarning ilmiy dunyoqarashlarini tarkib toptirish hamda faolligini oshirish, ijodiy qobiliyatlarini aniqlash va ro'yobga chiqarish, o'qituvchi - o'quvchi hamkorligini shakllantirish va kafolatlangan yakuniy natijaga erishishni ta'minlaydi, o'quvchini o'quv jarayonining faol qatnashchisiga aylantiradi.

Ona tilini o'rganish jarayonida oldingi o'tilganlarga tayanib, yangi tushunchalarni o'rganish, guruhlariga ajratish, qiyoslash, umumlashtirish orqali o'zi mustaqil ta'rif chiqarishga o'rgangan o'quvchi bir-biriga o'xshash va farqli hodisalar ustida ishlaydi, o'qituvchi yordamida xulosa va hukm chiqaradi. Mashg'ulotlarda mustaqil ishlarni tashkil etish, qo'yilgan muammo, savol, topshiriqlar mohiyatidan kelib chiqib, o'quv jarayonini boshqarish yosh avlodda mustaqillik va faollikni tarbiyalaydi [4].

So'zlar atash ma'nosi bilan birga ma'lum grammatik ma'no va uni ifodalovchi shaklga ham ega bo'ladi. Masalan, *olmalarni* so'zi "mevali daraxt", "olma daraxti mevasi" ma'nolari bilan birga "ko'plik", "kelishik" ma'nolari va bu ma'nolarni ifodalovchi ko'plik shakli (-lar) hamda kelishik shakli (-ni) ga ham ega. "Mevali daraxt", va "olma daraxti mevasi" ma'nolari bu so'zning atash ma'nosi, qolgan ma'nolar esa grammatik ma'no sanaladi [5]. Har qanday grammatik ma'no ma'lum grammatik shakl orqali ifodalanadi.

So'zlarning grammatik ma'nolari va ularni ifodalovchi grammatik shakllarni o'rganuvchi tilshunoslik bo'limi morfologiya sanaladi. Morfologiya yunoncha *morphe* – "shakl", *logos* – "so'z", "ta'limot" so'zlaridan olingan bo'ib, so'z shakllari haqidagi ta'limot degan ma'noni bildiradi. Morfologiyada so'zlarning o'zgarishi va shu o'zgarish bilan bog'liq bo'lgan ma'nolar, so'zlarning tuzilishi, so'z yasash qoidalari o'rganiladi [6]. Morfologiyani o'rganish o'quvchining mustaqil va ijodiy tafakkur doirasini kengaytiradi, yangi so'z xosil qilish, ularni o'zaro qiёslash va tanlash, tanlab olingan so'zdan nutqda o'rinli foydalanish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ona tili darslarida yosh o'quvchilarning morfologik kompetensiyasini shakllantirish-bu o'z maqsadiga ega bo'lgan maxsus morfologik mashqlar yordamida morfologiya bo'yicha bilim va ko'nikmalarni rivojlantirishning ongli jarayoni: o'quvchilarning ona tilining morfologik tuzilishi to'g'risida xabardorligi.

Boshlang'ich sinflarda morfologiyani o'qitish metodikasi

Morfologiyaning vazifalariga grammatikaning asosiy tushunchalarini (grammatik shakl, grammatik kategoriya, grammatik ma'no) o'rganish, so'zlarni nutq qismlari bo'yicha va nutq qismlari ichida - semantik-grammatik toifalar bo'yicha taqsimlash, grammatik toifalarni ko'rib chiqish va nutqning alohida qismlarini shakllantirish kiradi. kontekstda grammatik shakllardan foydalanishning asosiy holatlari sifatida.

Morfologik kompetentsiyani shakllantirish uchun maxsus texnika mavjud:

Morfologiya metodikasi-grammatika metodologiyasining nutq qismlarini o'rganishda o'quvchilar tomonidan grammatik tushunchalar va naqshlarni o'zlashtirish jarayonlarini, nutq qismlarini ishlatishda amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish yo'llarini, deklensiya, konjugatsiya va boshqalarni shakllantirish va ulardan foydalanishni o'rganadigan bo'limi., bu holda yuzaga keladigan odatiy qiyinchiliklar va xatolar, ularning chastotasi, sabablari va ularni yo'q qilish usullari.

Morfologiyani o'rganish metodikasining xususiyatlari uni o'rganish maqsadlari bilan belgilanadi. Morfologiyani o'rganishning kognitiv maqsadi asosiy morfologik tushunchalarni o'zlashtirishdir. Morfologiyani o'rganishning amaliy maqsadlari morfologik ko'nikma va qobiliyatlarni shakllantirishdir, ularning asosiysi nutq qismlarini ajratish va morfologik tahlil qilishdir.

References:

1. Begmatov E. Antroponimlar – antroposentrik tadqiq obyekti. // O'zbek tili va adabiyoti, 2013- yil, 3-son, 35-bet.
2. Mahmudov N. Tilning mukammal tadqiqi yo'llarini izlab...// O'zbek tili va adabiyoti, 2012 -yil 5-son, 3-bet.
3. Ziyomuhammadov B. Pedagogika. – T.: Turon-Iqbol, 2006,102-b. 4. To'xliyev va b. O'zbek tili o'qitish metodikasi. – T.: 2009, 33-b.
4. Mahmudov N va b. Ona tili. -T .: Tasvir, 2017, 20-b.
5. Tursunov U va b Hozirgi o`zbek tili. - T.:O`qituvchi, 1975, 98-bet.
6. Kholdarova, I. V. (2021). THE FOLKS DISCOVERIES AND GENERATIVE LEXEMES. *Theoretical & Applied Science*, (3), 267-270.
7. Kochkorbaevna, K. B. (2022). The Main Directions and Methods of Work on Vocabulary in Primary School. *International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology*, 2(2), 95-99.
8. Kochkorbaevna, K. B., & Gulomova, O. (2022). Technologies for Teaching Students to Think Independently in the Process of Analyzing Literary Texts Based on an Innovative Approach. *International Journal of Culture and Modernity*, 13, 115-120.
9. Valijonovna, K. I. (2022). Some Speeches about Spelling. *International Journal of Culture and Modernity*, 14, 1-4.
10. Valijonovna, K. I., & Askaraliyevna, U. M. (2021). Use of Modern Information Technologies in Literacy Classes. *International Journal of Culture and Modernity*, 11, 268-273.
11. Zokirova, S. M. (2019). Contrast analysis of syntactic layer units. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(8), 250-255.
12. Zokirova, S. M. (2020). Ta'limda axborot texnologiyalarining vujudga kelish tarixi. *Молодой ученый*, (18), 586-587.
13. Zokirova, S. M. (2021). FORMATION OF CREATIVE LITERACY IN MODERN YOUTH AND THE VALUE OF MNEMONIC TECHNOLOGY. *Theoretical & Applied Science*, (4), 240-243.

14. ХОЛДАРОВА, И. В. (2021). ХАЛҚ ТОПИШМОҚЛАРИ ВА ГЕНЕРАТИВ ЛЕКСЕМАЛАР. *МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА*, 4(2).
15. Tukhtasinov, D. F. (2018). Developing Logical Thinking of 5-9th Year Students at Mathematics Lessons. *Eastern European Scientific Journal*, (2).
16. To'xtasinov, D. F. (2018). DIDACTIC BASES OF DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING IN SCHOOLCHILDREN. *Central Asian Journal of Education*, 2(1), 68-74.